

Wandeltocht 200 jaar Marum

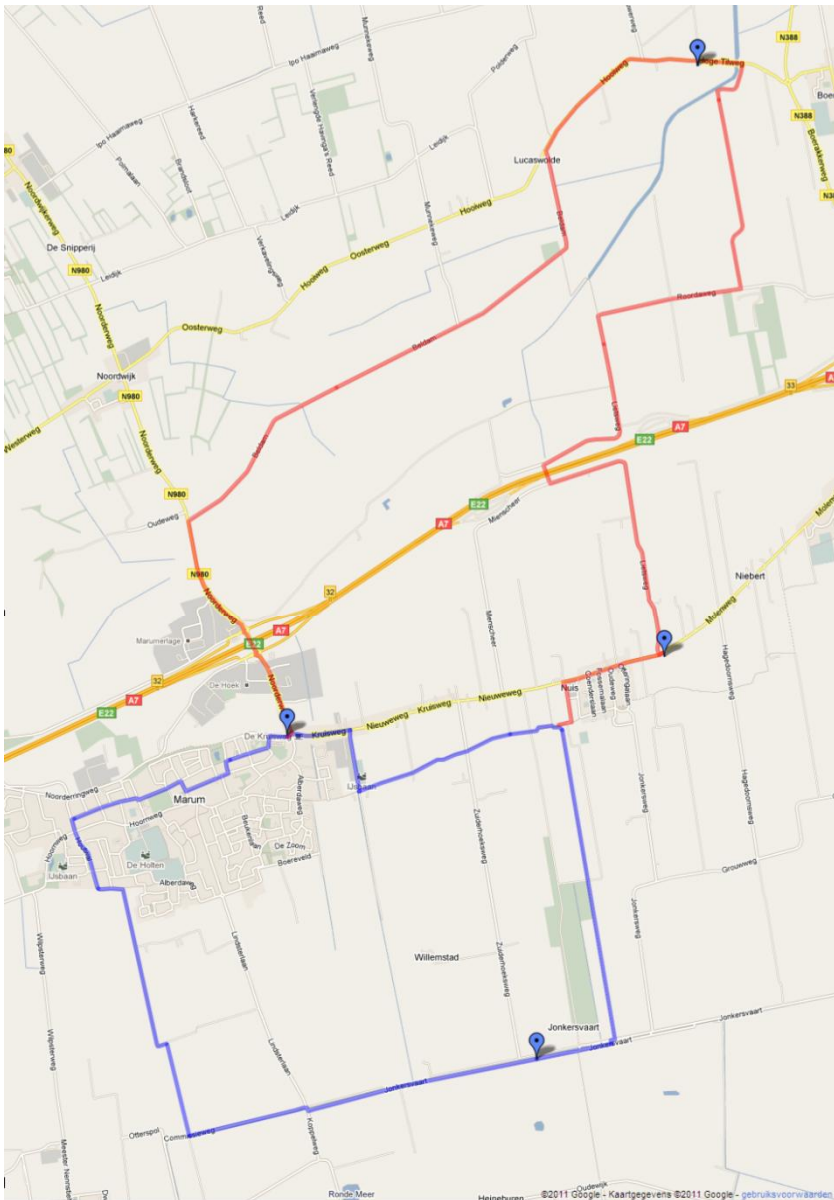
12,5 & 25 km

Uitgezet door N. van der Vaart & G. Kooiker, met historische achtergrondinformatie samengesteld door J.W. Hesselink

Routekaart

Wees voorzichtig bij het oversteken van wegen, houd u aan de verkeersregels. U loopt op eigen risico.

Route beschrijving 12,5 en 25 km

(RA = rechtsaf, LA = linksaf)

- 1 Start vanuit restaurant “Heerlijkheid” en RA de Tolhuisstraat volgen.
- 2 1^e weg LA (Schoolstraat) en op T-splitsing RA (Langestraat).
- 3 Langestaat volgen tot aan fietspad, hier LA (Parkstraat).
- 4 Einde weg RA (Molenstraat). U ziet nu het huidige gemeentehuis van de gemeente Marum aan uw rechterhand.
- 5 Molenstraat volgen tot einde en hier RA (Nachtegaalstraat).
- 6 Op Kruispunt LA (Langestraat).
- 7 Einde Langestraat RA en in bocht naar links Sportlaan volgen.
- 8 Sportlaan gaat over in Westerhoflaan en einde weg LA (Marktstraat).
- 9 Einde Marktstraat (*let op!*) Hoornweg oversteken en Houtwal volgen.
- 10 Houtwal blijven volgen (Alberdaweg oversteken) en in eerste bocht (naar links) RA gaan; zandpad volgen.
- 11 1^e zandpad LA en einde pad RA (bij brievenbus nr. 13).
- 12 Houtwal blijven volgen. Na bocht naar links (bij huisnummer 23), 1^e weg naar rechts (zandpad).
- 13 Pad volgen tot het einde. Voor het water LA (Commissieweg). U bent nu in het dorp De Wilp.
- 14 Voor kruispunt RA over brug en direct na brug weg oversteken en weg vervolgen langs de vaart (water aan uw linkerhand).
- 15 Rust en stempelpost in dorpskamer in openbare basisschool “’t Jonkertje”.
- 16 Na rust weg vervolgen langs de vaart.
- 17 Na huisnummer 75 vaart oversteken via voetgangers/fietsbrug.

- 18 Weg oversteken en fietspad volgen richting Zevenhuizen.
- 19 Na 200 meter voor huisnummer 38 LA zand/sintelpad volgen (u bent nu op landgoed Coendersborch). Pad blijven volgen tot Coendersborg. U bent nu in het dorp Nuis.

Vervolg routebeschrijving 12,5 km (routebeschrijving 25 km gaat verder bij punt 28)

- 20 Op verharde weg (Oudeweg) LA (u houdt de Coendersborg/museum 't Rieuw) aan uw linkerhand).
- 21 Aan het einde verharde weg pad blijven volgen.
- 22 Asfaltweg oversteken en pad (Oudeweg) vervolgen.
- 23 Oudeweg gaat over in Malijksepad.
- 24 Pad blijven volgen. Na huisnummer 32 1^e pad RA (Pierswijk).
- 25 Pad volgen langs ijsbaan en timmerfabriek.
- 26 LA op fietspad en dit blijven volgen tot rotonde. U komt hier langs het eerste gemeentehuis (huisnummer 16) van Marum.
- 27 Rtonde oversteken en afmelden bij restaurant "Heerlijkheid".

Vervolg routebeschrijving 25 km

- 28 Op verharde weg RA en weg blijven volgen tot fietspad.
- 29 Op fietspad RA en pad blijven volgen tot restaurant "In de Klaver" (rust en stempelpost). Op deze plaats stond in de 19^e eeuw de herberg van Albert Eisses Palsma; de vergaderplaats van de eerste raad van de gemeente Marum.
- 30 *Let op!! Om bij "In de Klaver" te komen de Molenweg oversteken. Let op!!* U bent nu in het dorp Niebert.
- 31 Na rust route vervolgen via de Lietsweg.
- 32 RA (over viaduct over de A 7) en na viaduct RA (Lietsweg vervolgen).
- 33 Lietsweg blijven volgen; in bocht naar rechts gaat deze over in de Roordaweg. Deze weg volgen.

- 34 2^e pad LA (Wilgepad). Dit pad ligt in het grondgebied van het dorp Boerakker, dit kunt u aan uw rechterhand zien liggen.
- 35 Einde pad LA.(Hoge Tilweg en na brug Hooiweg).
- 36 Rust en stempelpost bij Hooiweg 36 in Lucaswolde.
- 37 Na de rust de route vervolgen via de Hooiweg.
- 38 Na huisnummer 13 1^e weg LA (Beldam).
- 39 Deze weg volgen tot het eind. U loopt nu op het grondgebied van het dorp Noordwijk.
- 40 Einde weg LA en fietspad blijven volgen.
- 41 Af- en opritten van de A7 oversteken (u gaat nu onder de A7 door).
- 42 Fietspad vervolgen tot restaurant “Heerlijkheid” en hierna uw tocht door de acht dorpen van de gemeente Marum afmelden.

Coulisselandschap met houtwallen, typisch voor het Westerkwartier

Achtergrondinformatie bij de routes

Deze informatie over de acht dorpen van de Gemeente Marum is samengesteld uit diverse internetbronnen:

www.wikipedia.nl - www.marum.nl - www.museagemeentemarum.nl - www.kerknoordwijk.nl - www.molendatabase.nl

Marum

De naam Marum komt van 'Mare', water, en 'heim', plaats, en betekent dus 'plaats aan het water', waarin het water het Oude diep is. Oorspronkelijk is het een lintdorp. De lintbebouwing liep van 't Malijk, langs de Kruisweg en de Hoornweg tot De Haar, op een hoger gelegen zandrug. Aan de rand van het dorp aan de Noorderringweg in Marum-West staat een monumentale romaanse kerk. Het oudste deel, het koor, dateert uit de tweede helft van de twaalfde eeuw en is daarmee een van de oudste bakstenen bouwwerken in Groningen. Het schip en de toren van de kerk werden in de dertiende eeuw gebouwd. In het midden van de zestiende eeuw werd de toren verhoogd met een klokkenzolder en werd op het schip de huidige kap aangebracht.

In 1885 is de Gereformeerde kerk aan de Kruisweg gebouwd. Deze is later afgebroken om plaats te maken voor de huidige kerk.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er een Duitse radarpost aanwezig op Trimunt. Deze radarpost stond in verbinding met een radarpost in de kop van Noord-Holland en de vliegbasis Leeuwarden. Bunkers van de radarpost Trimunt zijn nog zichtbaar aan beide kanten van de snelweg A7 tussen Marum en Frieschepalen. Na een sabotageactie op de trambaan tussen Marum en Drachten en enkele andere verzetsacties zijn er verschillende Marummers gefusilleerd. Er zijn meerdere herdenkingsmonumenten die herinneren aan deze gebeurtenissen. Ze staan op de plek van de aanslag langs de voormalige trambaan, tegenwoordig een fietspad, op de executieplek naast de huidige motorcrossbaan, vroeger de locatie van de Duitse radarpost, en een heel groot monument op de begraafplaats van Marum.

Tussen 1939 en 1963 heeft Marum een eigen lagere landbouwschool gehad. Het gebouw ligt aan de Noorderweg, twee huizen naast restaurant 'Heerlijkheid'.

Tot het begin van de vorige eeuw was de turfwinning de belangrijkste bron van inkomsten in het dorp. In 1812 bestond het dorp uit 12 veenboerderijen waarin 17 gezinnen van de turfwinning leefden. Daarna heeft de agrarische sector en met name de rundveehouderij, zich verder ontwikkeld.

Tegenwoordig zijn de meeste inwoners van Marum forensen, die voornamelijk in Groningen en Drachten werken. In Marum zijn de nodige industrieën. Onlosmakelijk met de geschiedenis van Marum verbonden is de kaasfabriek aan de Noorderringweg. In 1918 werd deze onder de naam coöperatieve zuivelfabriek Zuider Westerkwartier aan de Noorderringweg gebouwd. Deze heeft in de twintigste eeuw flink uit kunnen breiden en is tegenwoordig de grootste producent van Edammer kaas in West-Europa.

Ten noorden van het dorp, aan de andere kant van de rijksweg, ligt het bedrijventerrein Marumerlage dat een paar jaar geleden in gebruik is genomen.

Gemeentehuis van de gemeente Marum

De Wilp

De Wilp is gesticht door Friese arbeiders die hier kwamen werken in de vervening. De naam van het dorp komt van de weidevogel de wulp die op het uithangbord van de lokale herberg stond. In het Fries wordt deze vogelsoort met wylp aangeduid. De oorspronkelijke bewoners houden vast aan hun eigen taal. De Wilp, Opende, Kornhorn en Marum zijn de enige plekken in de provincie Groningen waar tegenwoordig nog (een dialect van het) Fries wordt gesproken.

Aangezien De Wilp een van de latere veenkolonies is dateert bijna alle bebouwing uit de twintigste eeuw. Uitzonderingen hierop zijn de Ned. Hervormde kerk (uit 1868) en de Gereformeerde kerk (uit 1898). De begraafplaats van het dorp heeft een bijzondere klokkenstoel, waarin een klok in een houten stelling is gehangen.

Zoals de meeste veenkolonies lag De Wilp aan een vaart. Deze vaart is in de twintiger jaren van de twintigste eeuw verlegd: het stuk door het dorp (waar tegenwoordig het Plantsoen en de Oosterweg liggen) is gedempt. Tegenwoordig loopt de Wilpstervaart ten zuiden en ten oosten om het dorp heen en sluit daar aan op de Jonkersvaart.

Jonkersvaart

Jonkersvaart is gelegen langs het gelijknamige kanaal en heeft ongeveer 260 inwoners. Het kanaal heeft zijn naam te danken aan Ferdinand Folef von Innhausen und Kniphausen (1804-1884), bijgenaamd de ('dolle') jonker van Nienoord, die dit kanaal eind achttiende, begin negentiende eeuw heeft laten aanleggen ter ontginning van het veen. Naar zijn vrouw A.M. Graafland is een zijtak van de Jonkersvaart, het Graaflandsdiep, genoemd. De naam wordt echter tegenwoordig als Gravelandsewijk gespeld (een wijk is een watergang die dwars op een kanaal staat).

In 1871 werd een verbinding met Friesland via de Wilpstervaart gemaakt. De Pierswijk of Holtropswijk die vanaf de Jonkersvaart naar Marum loopt, werd vroeger gebruikt om hout per schip naar Gjaltema's timmerfabriek aan de Kruisweg in Marum aan te voeren.

Blik op Jonkersvaart

Nuis

De naam Nuis komt van nij huis (nieuw huis), dat is geassimileerd tot Nuis. Het dorp, gelegen tussen het dorp Marum en Leek heeft ongeveer 750 inwoners. De kerk van Nuis stamt uit de dertiende eeuw en is grotendeels in romano-gotische stijl. Aan de zuidkant van het dorp ligt de Coendersborg die in 1813 is gebouwd op de plaats waar eerder de Fossemaborg stond. De Fossema's waren invloedrijk in Nuis en omgeving. Omstreeks 1520 kocht Wigbold van Ewsum uit Middelstum land in Vredewold (gemeenten Leek en Marum) en bouwde de borg Nienoord. Er ontstond een eeuwen durende strijd om geld, aanzien en macht. Dit leidde tot geregisseerde huwelijken, ontvoeringen en zelfs een veldslag bij het Bolmeer.

In 1758 kwam de borg in handen van Oene van Teyens. Zijn erfgenamen, twee broers en een zuster, bouwden de huidige Coendersborg. Van deze drie trouwde alleen Benedictus en wel met zijn dienstbode Froukje Alberts. Zij kregen drie kinderen die allen ongehuwd bleven. Een van deze kinderen, Oene, overleed als laatste in 1866 te Beetsterzwaag. De erfenis ging naar de buurman, dokter Tonckens. De familie van Froukje Alberts

heeft lang processen gevoerd namens de erfgenamen over dit vreemde "testament". De Stichting Het Groninger Landschap kocht het landgoed in 1956. In het schuurgedeelte van de Coendersborg is het museum 't Rieuw ondergebracht met oude voorwerpen en gereedschappen van vóór de mechanisatie in de landbouw. De kerncollectie van het museum bestaat uit gereedschappen en werktuigen en gebruiksvoorwerpen zoals die voor de jaren zestig van de vorige eeuw gebruikt werden in het boerenbedrijf, zowel van het bedrijfs gedeelte als van het huishoudelijk deel.

Coendersborg

Niebert

Niebert ligt het meest oostelijk van de acht dorpen van de Gemeente Marum. Niebert betekent in feite de nieuwe buurt (nie = nieuw, bert = buurt) van Tolbert (tol = t' ol = d' oude). Dicht bij het dorp ligt het enig overgebleven Groninger steenhuis het Iwema-Steenhuis (14e/15e eeuw). De kerk van Niebert stamt uit de veertiende eeuw

De kerk van Niebert is eind veertiende eeuw gebouwd; de dakruiter is in 1773 geplaatst. In 1831 is de kerk volledig verbouwd. In de vloer van de kerk liggen veel oude grafstenen (de oudste uit 1600), voornamelijk voor

leden van de families Iwema en Ybema. Het houtsnijwerk van de preekstoel is van Casper Struiwig. De kerk is eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken.

De Nieberter molen is in 1899 gebouwd ter vervanging van een standerdmolen welke was gebouwd voor 1628 en gesloopt in 1895. Voor de bovenbouw werd gebruik gemaakt van de zeskant afkomstig van de oliemolen van Zandweer, anno 1818. Halverwege de vorige eeuw raakte de molen in verval en om het voortbestaan van de molen veilig te stellen heeft de Gemeente Marum deze in 1973 gekocht. Na een omvangrijke restauratie, kon de molen in 1977 weer in gebruik worden genomen. Sindsdien is de molen regelmatig in gebruik: de vrijwillige molenaar maalt enkele keren per week

Nieberter molen

graan voor enkele bakkers en particulieren in de omgeving. De Nieberter molen is de enige zeskante molen van Groningen (en één van de acht zeskanters in Nederland).

Het Iwema-steenhuus is het enige nog resterende steenhuus in de provincie Groningen. Het steenhuus dateert uit het eind van de veertiende, begin van de vijftiende eeuw. De naam verwijst naar de familie Iwema die er oorspronkelijk woonde. Deze familie hoorde niet tot de Groninger adel, wat wellicht verklaart waarom het steenhuus nooit is uitgegroeid tot een borg.

Iwema-steenhuis

In de loop van de jaren zijn er meerdere verbouwingen geweest. Het oorspronkelijke steenhuis is echter nog steeds als zodanig te herkennen. Het is in 1851 gekocht door de familie De Boer. Momenteel zijn het huis en de omliggende landerijen eigendom van het Groninger Landschap. In de schuur van het Steenhuis is het museum van de Vereniging 'Vrienden van de Nieberter molen' gevestigd.

Boerakker

Tot het begin van de twintigste eeuw was Boerakker een klein gehuchtje. In de decennia daarna groeide het uit tot het huidige dorp. Boerakker ligt aan het Dwarsdiep en aan het begin van de Matssloot. Door de bewoners van Boerakker worden beide wateren aangeduid met "Old Diep" of "Oale Diep".

In de jaren '70-'80 van de 20e eeuw werd het dorp uitgebreid met nieuwbouw aan de westzijde van het dorp, aan de Olde Ee. In 2006 vond uitbreiding plaats in zuidelijke richting langs de Hoofdweg.

De eerste gereformeerde kerk van Boerakker werd in 1911 aan de Hoofdweg gebouwd. In 1929 werd naast de bestaande kerk een grotere kerk gebouwd, de huidige kerk. De oude kerk doet sindsdien dienst als verenigingsgebouw.

Een markante woning is de pastorie uit 1923 die tegenover de Gereformeerde Kerk staat. Een andere opvallende woning is het voormalige café "De Zon" met een doorrit.

Lucaswolde

Lucaswolde bestond lange tijd alleen uit wildland, het was in eigendom bij de boeren van Marum, Niebert en Nuis. Er was een wat verspreide bebouwing, welke alleen vanaf Noordwijk bereikbaar was. Dat bleef zo tot ver in de negentiende eeuw. Pas in 1878 werd een zandpad aangelegd naar Boerakker.

Rond 1500 zou er een klooster gesticht zijn, met daarbij een kapel. Dit klooster, van de Zusteren van Reyde zou in de Tachtigjarige Oorlog geheel vernietigd zijn.

Even ten zuiden van Lucaswolde, ligt aan het Dwarsdiep een fraai natuurgebied in de polder Oude Riet dat te bereiken is via de Beldam. Met een speciale uitkijktoren is dit vooral voor vogelaars een geliefd oord.

Noordwijk

De naam Noordwijk zou zijn afgeleid van een buurt ten noorden van Marum. Noordwijk ligt op een kruising waarvan de straatnamen de richting aangeven: Noorderweg, Westerweg en Oosterweg.

De kerk van Noordwijk dateert uit het begin van de veertiende eeuw en is tegenwoordig eigendom van de Stichting Oude Groninger Kerken. De klok is gegoten in 1712, het doopvont dateert uit de zeventiende eeuw en de preekstoel is rond 1600 gebouwd. Het van Oeckelen orgel dateert uit 1871. Na de restauratie van het kerkje in 2005, zal de grondige restauratie van dit orgel in 2011 worden afgerond

Vanaf het lijkhuisje achter de kerk loopt het Leedaanzeggerspad, een wandeling tijdens welke de geschiedenis van het dorp in de negentiende eeuw behandeld wordt.

Wilde ganzen in het coulisselandschap

Stempelkaart

12,5 & 25 km

Startpunt: Restaurant "Heerlijkheid", Marum	
Stempelpost 2: 't Jonkertje, Jonkersvaart	

25 km

Stempelpost 3: Restaurant "In de Klaver", Niebert	
Stempelpost 4: Hooiweg 36, Lucaswolde	

12,5 & 25 km

Eindpunt: Restaurant "Heerlijkheid", Marum	
---	--

Deze wandeltocht is een initiatief van de Stichting
Oranjecomité en Bevrijdingsfeesten Marum,
en werd mede mogelijk gemaakt door:

Gemeente Marum

Albert Heijn Marum

Wandeltochten:	N. van der Vaart & G. Kooiker
Historische informatie:	J.W. Hesselink
Foto's:	J.W. Hesselink
Vormgeving:	M. van Zutphen

© copyright 2011 Oranjecomité Marum
www.oranjecomitemarum.nl